

HISTRIA. „BAZILICA C”. REZULTATE PRELIMINARE

CONSTANTIN BĂJENARU

Autorul prezintă un **raport preliminar** asupra cercetărilor efectuate la **bazilica anterioară marii bazilici episcopale** de la Histria. Este un edificiu cu trei nave despărțite prin **pilaștri** sau coloane, cu o diferență de orientare foarte pronunțată între axa absidei și axa naosului. Monumentul se datează între sfârșitul sec. IV și primele decenii ale sec. VI, mai exact pe nivelele III A și III B din stratigrafia histriană.

Sectorul central al cetății romano-bizantine de la Histria a început să fie cercetat în 1969–1970, prin deschiderea a două secțiuni în cruce care au adus noi contribuții la cunoașterea stratigrafiei cetății în secolele IV-VII p.Chr.¹ Între 1984–2002, sub conducerea lui Alexandru Suceveanu, a fost cercetată impozanta bazilică episcopală identificată în acest sector², monument care se dovedește a fi de o extraordinară importanță pentru Histria secolului al VI-lea p.Chr. și care ridică noi probleme de interpretare a topografiei urbane și a destinației unor monumente din cetate.

Începând cu anul 2001 au demarat sondajele pentru verificarea arhitecturii monumentului, iar din 2002 cercetările au continuat cu sondajele executate pentru punerea în evidență a planului bazilicii anterioare (denumită de noi „Bazilica C” – de la sigla sectorului central – pentru a o deosebi de celelalte bazilici identificate până acum la Histria)³.

Primele observații asupra bazilicii mai vechi au fost făcute la începutul anilor '90, după identificarea zidului absidei tăiate de zidul de N al bazilicii episcopale. Octavian Bounegru a efectuat două sondaje (β și γ) în nava de N a bazilicii mari și, pe baza interpretării stratigrafice, a ajuns la concluzia că monumentul anterior se încadrează cronologic între ultimul sfert al sec. IV și începutul sec. VI p.Chr., respectiv pe nivelele III A și III B din stratigrafia histriană stabilită de Al. Suceveanu⁴.

---

¹ Al. Suceveanu, C. Scorpan, *Pontica* 4, 1971, p. 155–172; Al. Suceveanu, *SCIVA* 33, 1982, 1, p. 79 și urm.; idem, *Histria VI. Les thermes romains*, București, 1982, p. 75–92.

² Ultimele informații la Al. Suceveanu și colab., în *CCA., Campania 2000* (2001), p. 113–114.

³ Cercetările au fost efectuate în colaborare cu arh. Gordana Milošević, care se va ocupa într-un viitor raport final de studiul arhitectonic al edificiului.

⁴ O. Bounegru, în *La politique éditiale dans les provinces de l'Empire Romain. II ème – IV ème siècles après J.C. Actes du Ier colloque roumaino-suisse, Deva 1991*, Cluj-Napoca, 1993, p. 195–200.

În tabelul de mai jos sunt datele tehnice ale celor 15 sondaje efectuate în anii 2002 și 2003 în perimetrul ocupat de bazilica C. Precizăm că acestea sunt notate cu litere grecești și sunt plasate în aceeași serie cu sondajele efectuate în întreaga bazilică episcopală, începând cu sondajul α (pentru verificarea stratigrafiei sectorului central până la stâncă)⁵, continuând cu β și γ amintite mai sus și apoi cu sondajele din 2001 pentru verificarea din punct de vedere arhitectonic a bazilicii episcopale⁶. Săpăturile s-au făcut în general în spații delimitate de zidurile compartimentelor bazilicii mari.

Sondaj	Anul	Locație în perimetrul bazilicii episcopale	Dimensiuni (m)
λ	2002	Atriu (portic N, colț NE)	1,20 × 3,50
μ	2002	Anexă Natriu, colț NV	2,80 × 2,50
ν	2002	Anexă Natriu, jumătatea de E	3,00 × 5,00
τ	2002	NavăN, colț NV	3,30 × 2,00
α' (suprafață)	2002-2003	Exterior bazilică mare (N) – zonă afectată de săpături mai vechi, neprofesionist făcute. S-a procedat la o săpătură în suprafață, delimitată la S de zidul de N al bazilicii episcopale, iar la N de un zid al unui edificiu din insula afectată bazilicii și de strada care face legătura cu „Bazilica Florescu”	9,00 × 7,00
β'	2002-2003	Zona absidei Bazilicii C, atât în nava de N a bazilicii episcopale, cât și în exterior, către N. Acoperă vechiul sondaj β	3,00 × 7,20
γ'	2002-2003	Nava centrală (colț NV), cu o prelungire și în nava de N	4,00 × 5,70
δ'	2002	Narthex, zona centrală	4,60 × 4,00
ϵ'	2003	Atriu (porticV, colț NV), în stânga pragului porții centrale	1,90 × 2,90
ζ'	2003	Atriu (curte centrală, colț NV)	1,50 × 2,00
η'	2003	Compartiment 2 la est de anexa N a atriului	2,90 × 5,30
θ'	2003	Compartiment 1 la E de anexa N a atriului	2,90 × 2,30
ι'	2003	Culoarul dintre atriu și strada de laV, aproape de pragul porții centrale	1,50 × 2,30
λ'	2003	Atriu (portic N, colț SE)	2,60 × 2,00
ν'	2003	Atriu (portic N, zona centrală)	2,50 × 3,80

STRATIGRAFIE GENERALĂ

În cele 15 sondaje efectuate am surprins secvențe stratigrafice dispartate, uneori absente, lucru datorat intensei activități constructive din acest sector. În primul rând, trebuie subliniat faptul că săpăturile în respectivele sondaje au început

⁵ M.V. Angelescu, A. Băltăc, Pontica 35–36, 2002–2003, p. 85–122.

⁶ Considerații asupra acestora în proiectata monografie a bazilicii, într-un capitol destinat arhitecturii ce va fi semnat de Gordana Milošević.

de la cote diferite de nivelment, în general de la primul nivel de existență al bazilicii episcopale (IV A), devenit cota de referință pentru stabilirea stratigrafiei anterioare secolului al VI-lea. Acest nivel nu este peste tot la aceeași cotă. Datorită decapărilor masive din timpul construcției s-a ajuns la diferențe de nivel între diferitele compartimente ale edificiului. Cea mai mare diferență se constată între bazilica propriu-zisă (absidă + transept + naos + narthex) și atriul cu anexele sale de N și de S. Dacă acestea din urmă sunt aduse la nivelul străzii de la vest, nivelul de călcare în celelalte este mai ridicat cu 0,50–0,70 m. Drept urmare, decaparea masivă a dus, în zona atriului și anexelor, la dispariția aproape în totalitate a nivelurilor de călcare databile în secolul al V-lea (III A și III B) și, parțial, a celor din secolul al IV-lea (II A și II B). Astfel, în sondajele de la vest (μ , ν , λ , λ' , ζ , ϵ , ι), sub podelele sau pavajele aferente fazei IV A se află un strat mai mult sau mai puțin gros de nivelare a terenului, cu materiale amestecate, cele mai recente datându-se în primele decenii ale sec. VI. Stratul de nivelare din sondajele ν și ϵ a oferit un bogat lot monetar, cu predominante emisiuni din secolul al V-lea și primele trei decenii ale secolului al VI-lea⁷.

Niveluri de călcare ce au putut fi atribuite cu siguranță secolului al V-lea au fost surprinse doar în zona mai înaltă din jurul absidei vechii bazilici, afectată mai puțin de decapare (sondajele α' , β' , γ'). Nivelul **III B** (a doua jumătate a sec. V – primele trei decenii ale sec. VI) a fost înregistrat cel mai bine în exteriorul absidei bazilicii C, unde a fost identificat un pavaj obținut prin tasarea de pietre mici și țigle fragmentare peste un pat de lut (fig. 2). Spărgând nivelul de tasare (destul de tare, semn că s-a călcat intens), am surprins la -0,20 m (împrejurul zidului absidei și coborând către acesta la -0,30 m) un nivel mai gălbui cu pete de mortar, care poate fi interpretat drept urmă de reparație a absidei. Nivelul **III A** (sfârșitul sec. IV – prima jumătate a sec. V) apare în interiorul bazilicii sub forma unei podele de lut care se lipește de plintă și care acoperă șanțul de fundație al absidei (vezi profil vest β'), ceea ce înseamnă că avem de-a face cu primul nivel de călcare în edificiu. În exteriorul absidei apare un nivel ceva mai consistent, din care s-a recuperat în sondajul β' o monedă de sec. III (Nicaea pentru Iulia Domna) și o fibulă de bronz. La bază are un pavaj-tasare cu pietricele, scoici și fragmente ceramice (cotă -0,30 – -0,35 m față de profil), foarte bine conturat și puternic întărit, care atinge absida, acoperind șanțul de fundație (fig. 2, 4). Este cea mai clară dovadă a momentului de construcție a bazilicii C. La aceasta se adaugă descoperirea în anul 2003 a unei monede din sec. IV între pietrele zidului absidei (elevație), la un nivel la care pavajul-tasare este vizibil.

⁷ Cele mai recente sunt două monede de la Iustinian (databile între anii 527-532, respectiv 527-537). Tot în aceste sondaje au fost surprinse intervenții mai târzii (pentru repararea zidurilor bazilicii episcopale), în perioada corespunzătoare nivelelor IV B sau V A (monede de la Justin II, 565-578, și Mauriciu Tiberiu, 588/589).

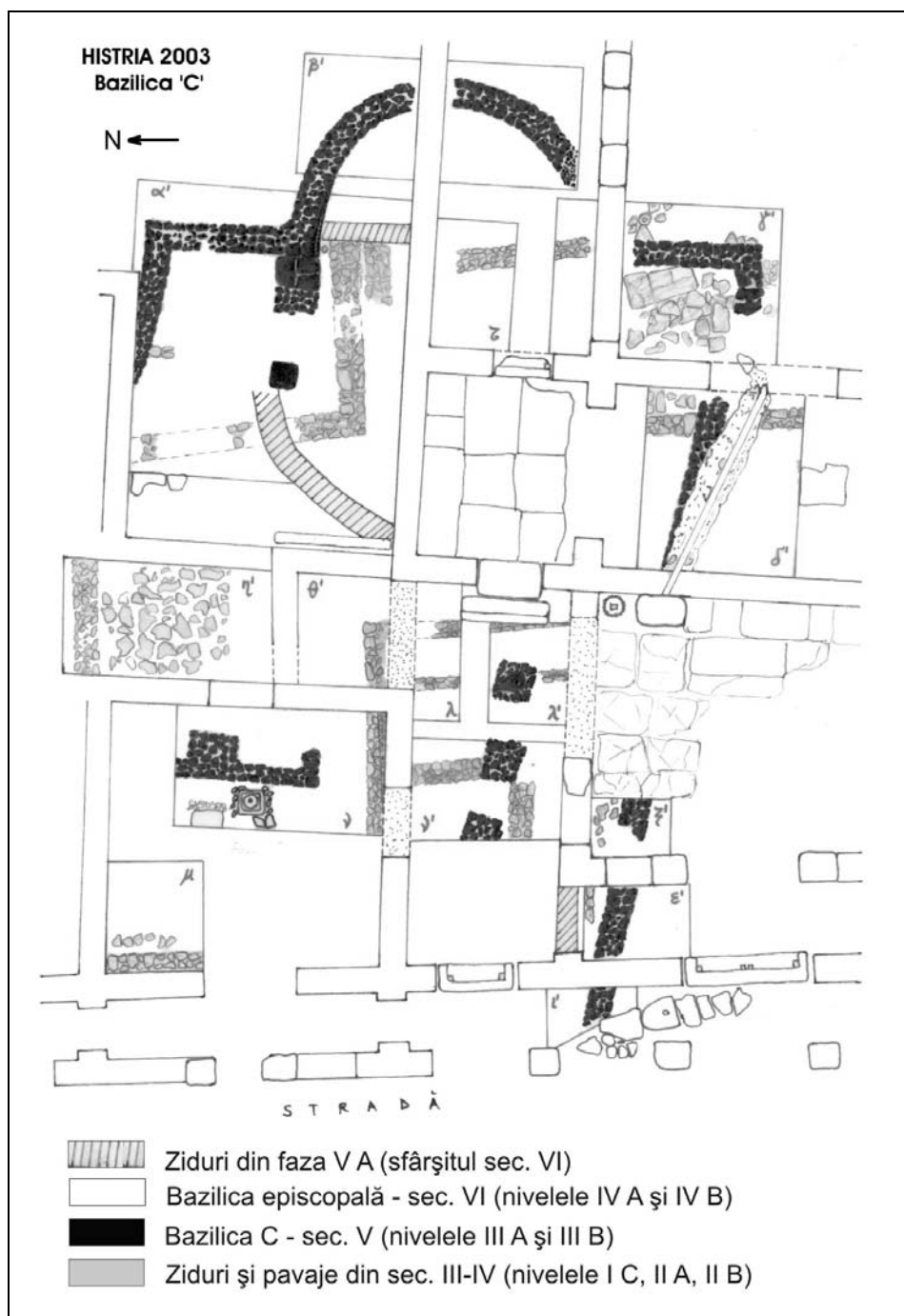
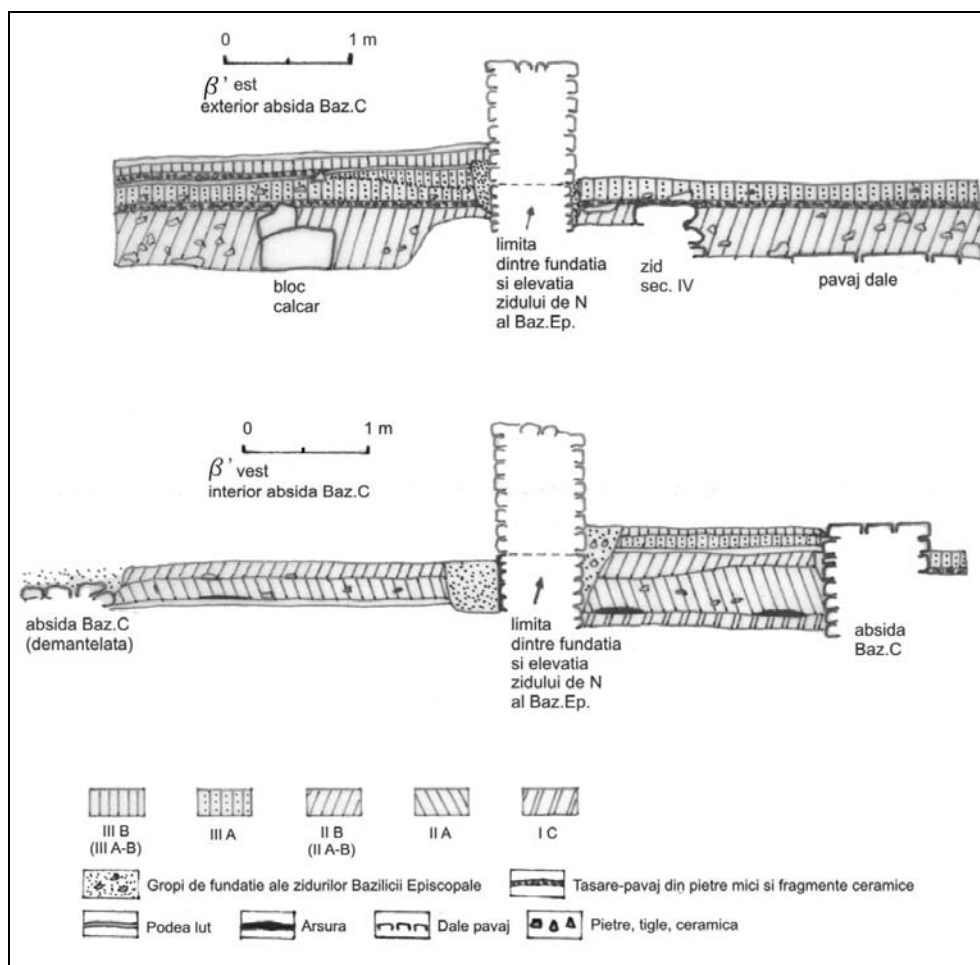

Fig. 1. Histria. „Bazilica C”. Planul săpăturilor (2003).

Fig. 2. Histria. „Basilica C”. Profile sondaj β' .

În celelalte sondaje, aflate în zona joasă dinspre stradă, nu s-a putut face o distincție clară între cele două nivele din secolul al V-lea. Chiar dacă au fost puse în evidență unele podele de lut care acoperă zidurile din sec. III-IV (precum cele din sondajele τ , δ' , θ' , ζ' și μ), acestea nu au putut fi datate clar, deoarece materialul arheologic recuperat din umplutura nivelată de deasupra lor (semn clar al decapării) este foarte amestecat⁸. Acest nivel, convențional notat **III A-B**, ar trebui considerat mai degrabă o „pregătire IV A”, fiind rezultatul acțiunilor de decapare și egalizare a terenului efectuate de constructorii basilicii episcopale.

⁸ În sondajul δ' se evidențiază o umplutură în care apar aproape exclusiv fragmente ceramice din sec. II-III, peste o foarte consistentă podea de lut. Ca și în γ' , se pare că pământul de umplutură pentru egalizarea terenului a fost adus dintr-o zonă locuită în epoca romană timpurie.

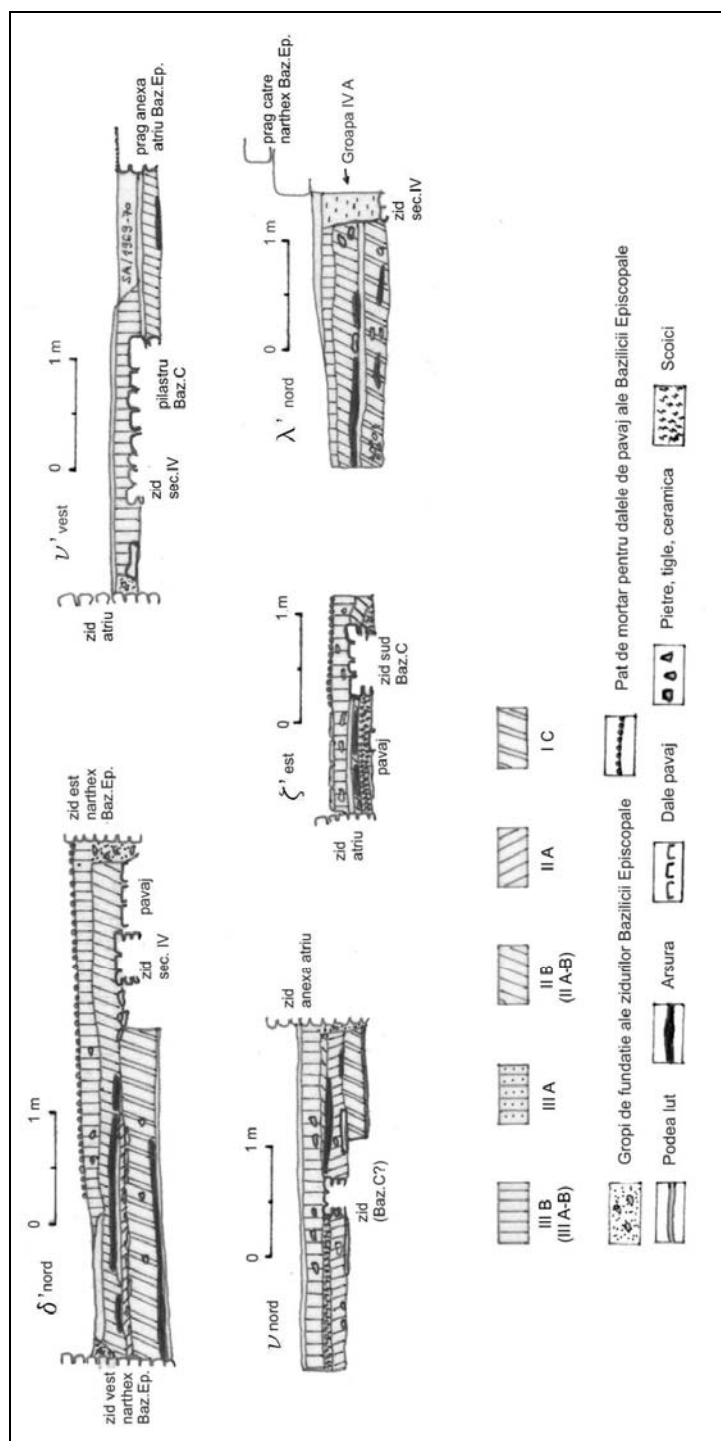

Fig. 3. Histria. „Bazilica C”. Profile sondaje δ' , ν , ν' , ζ' , λ' .

Fig. 4. Histria. „Basilica C”. Sondaj β' , exterior absidă (vedere către S).

Stratigrafia anterioară bazilicii C începe cu nivelul **II B** (primele trei sferturi ale sec. IV), pe care l-am reperat cel mai clar tot în sondajele din zona înaltă de la est, după cum urmează:

- α' (în interiorul absidei bazilicii C): nivel de lut întărit, sub nivelul plintei;
- β' : în exteriorul absidei s-a identificat un strat de umplutură masiv cu resturi menajere, din care s-a colectat o bogată cantitate de ceramică, precum și patru monede sigur databile în sec. IV (cea mai veche de la Diocletian, cele mai noi probabil Constantius II sau Valentinian/Valens), alături de alte emisiuni histriene din perioada autonomă. Acestea se constituie într-un *terminus post quem* pentru datarea nivelului de construcție al bazilicii C. În partea de N a sondajului această posibilă groapă menajeră este delimitată către V de un șir de pietre mijlocii de diferite categorii (calcar gălbui, calcar cochilifer, șist) (fig. 4). Nivelul de lut întărit vizibil în profilul de V al sondajului (fig. 2) este tăiat de groapa de fundație a absidei bazilicii (vezi și α' interior absidă – profil E);
- γ' : nivel de pavaj din pietre diverse (dale mari de calcar, șisturi verzi, calcar cochilifer, inclusiv o râșniță refolosită), așezate într-o manieră care denotă reparații și completări (fig. 5); pietrele nu sunt prea bine aranjate, unele se suprapun, în general șistul pare a fi fost folosit într-o etapă mai recentă. Dalajul este un *terminus post quem* pentru construcția bazilicii C, deoarece rudimentara fundație a zidului de E al navei de sud se oprește pe acest pavaj.
- τ : podea de lut aferentă zidului N-S;

- δ' : nivel de lut pe care a căzut o râșniță (la -0,30 m sub mortarul nivelului IV A); la acest nivel este vizibil zidul de secol IV, orientat N-S, tăiat de zidul de S al bazilicii C, iar imediat lângă el, către E, pavajul care vine din γ' (fig. 3).

Nivelul II B este surprins și în zona joasă de la V, în sondajele:

- v: nivel întărit, cu urme de arsură, la -0,35/-0,40 m sub podeaua-martor IVA, care se lipește de un zid pe care s-a suprapus zidul atrilului; mai apar câteva pietre așezate ca un pavaj, precum și o nivelare cu scoici;
- v' : podea de lut, cu urme de arsură deasupra (fig. 3), foarte bine datată cu monedă Maximinus Daza (305-310);
- μ : pavaj din șisturi verzi la -0,40 m sub nivelul IV A;
- ζ' : strat subțire cu urme de arsură, care stă pe un pat de scoici puternic tasat; o parte din pietrele fundației zidului bazilicii C stau pe acest nivel de scoici (fig. 3).

Nivelul II A (a doua jumătate a sec. III) apare foarte bine reliefat în următoarele sondaje:

- α' E și β' V (în interiorul absidei bazilicii C): umplutură cu pământ gălbui și pietre, la bază cu un strat de arsură foarte consistent;
- α' (suprafață): podea de lut cu urme de arsură deasupra (fig. 7);
- β' E: pavaj din dale de calcar, șist sau marmură refolosită (pe care se oprește groapa menajeră din nivelul II B);
- γ' : în colțul de NE al sondajului un pavaj din calcar alb (același cu cel descoperit în β' E) peste care s-a depus un strat gros de nisip; în colțul de SE apar urme clare de arsură;
- λ - λ' : podea de lut cu urme de arsură masivă, resturi de vatră, chirpici ars;
- v: podea de lut (la -0,55/-0,60 m sub podeaua-martor a nivelului IV A) pe care sunt căzute mai multe fragmente de țigle și cărămizi, precum și pietre. O dală mare de calcar apare pe acest nivel în profilul de V al sondajului (fig. 8). Urme de arsură masivă în profilul de N, nivelată de pământul întărit al fazei II B;
- μ : nivelare cu scoici;
- ζ' : pavaj din șisturi verzi (fig. 10).

Nivelul I C (ultimul sfert al sec. II–prima jumătate a sec. III) a fost atins în sondajele:

- α' E și β' V (în interiorul absidei bazilicii C): podea de lut (-0,70 m sub nivelul IV A);
- δ' : strat cu depuneri consistente, urme de arsură masivă, la bază podea de lut (cu pantă descendentă către V, deci către stradă) (fig. 3); include și o groapă, înspre profilul de S, din care am recuperat o căniță întreagă, tipică pentru sec. II-III;
- λ - λ' : podea de lut (-0,48/-0,55 m sub nivelul IV A), urme de arsură, țigle, vas indigen întregibil;
- v: podea de lut (la -0,60/-0,70 m sub podeaua-martor a nivelului IV A), datată cu monedă Iulia Domna;
- ε' : strat afănat, cu fragmente ceramice romane și getice;
- t' : strat masiv de arsură și chirpici ars, cu material tipic roman timpuriu.

Fig. 5. Histria. „Basilica C”: Sondaj β , nivel II B.

Fig. 6. Histria. „Basilica C”. Sondaj γ' (vedere către SE). Nivel II B – pavaj din dale, călcat de zidul estic al navei de sud a bazilicii.

Fig. 7. Histrìa. „Bazilica C”. Sondaj-suprafață α' (vedere către V). Nivel cu podea II A. În dreapta – zidul de N al bazilicii cu deviație de la axa absidei; în centru – postament pentru bază de coloană (?).

Fig. 8. Histrìa. „Bazilica C”. Sondaj v (vedere către S). Structură de zidărie cu pilastru.

Fig. 9. Histria. „Basilica C”. Sondaj δ' (vedere către E). Zidul de S al bazilicii din sec. V, încălecat de canalul din *narthex*-ul bazilicii episcopale.

Fig. 10. Histria. „Basilica C”. Sondaj ζ' (vedere către E). Nivel II A și fundația zidului de S al bazilicii.

Ultimul nivel și cel mai timpuriu înregistrat în sondajele noastre este **I B** (primele trei sferturi ale sec. II). A fost reperat în sondajul t', sub forma unui strat cu foarte multe pietre provenite de la demolarea unui zid care lonja probabil strada de la V.

STRUCTURI DE LOCUIRE DIN SEC. III-IV (NIVELURILE I C, II A, II B)

Pentru perioadele anterioare momentului de construcție al bazilicii C au fost delimitate în planul general de săpătură cel puțin două edificii din sec. III-IV și mai multe porțiuni de ziduri din aceeași perioadă. Este evidentă orientarea N-S a acestor ziduri, după planul rețelei stradale a orașului, care diferă clar de orientarea zidurilor bazilicii din sec. V.

Edificiul 1

- θ' și v: zid E-V din piatră legată cu pământ, surprins pe o lungime de 5,40 m, parțial suprapus de zidul de N al atriumului bazilicii episcopale.
- λ-λ': două ziduri subțiri din piatră legată cu pământ (cel de la E, lat de 0,48 m, cel de la V de 0,28 m); orientate N-S; distanța dintre ele este de 1 m. Zidul de la V este tăiat de fundația unui pilastru al bazilicii C și este suprapus de cel puțin două podele succesive (II A și II B?), funcționare certă I C. Celălalt pare că a fost utilizat și în II A și II B, ca perete de E al edificiului de aici.
- v': zid N-S și un altul E-V, ambele de aceeași factură (piatră de șist legată cu pământ, grosime circa 0,55 m); probabil formau colțul unei încăperi delimitate la N de zidul N-S identificat în sondajele θ' și v. Colțul respectiv a fost distrus de un alt pilastru al bazilicii C (fig. 10).

Edificiul 2

- α': colțul unei locuințe cu ziduri din piatră legată cu pământ, groase de 0,70 m, sigur databilă în sec. IV (nivel II B, *terminus post quem* pentru construcția bazilicii C), dar ale cărei începuturi ar putea fi plasate încă din sec. III (podea II A care se lipește de aceste ziduri); compus dintr-un zid E-V surprins pe o lungime de 5 m (prevăzut cu o intrare) și un altul N-S, demantelat în mare măsură, pe o lungime de 6 m (fig. 5).

Alte ziduri

- τ și γ': zid din piatră mică legată cu pământ, surprins prima dată de sondajul γ al lui O. Bounegru; orientare N-S, funcționare certă în II B.
- δ': zid din piatră legată cu pământ, cu fundație rudimentară, orientat N-S, pe aceeași linie cu zidul de V al edificiului B din α'; tăiat de fundația zidului de S al bazilicii C (fig. 7); funcționare certă în II A și II B.
- η': zid din piatră mică legată cu pământ, ras până la nivelul pavajului din șisturi identificat în acest sondaj.
- μ: zid N-S din piatră legată cu pământ, suprapus în parte de zidul de V al anexei de N a atriumului; funcționare certă în II A și II B.

ε': fragment dintr-un zid orientat E-V, din blocuri de calcar cochilifer frumos fățuite, suprapus și distrus în mare măsură de fundația zidului închizător al porticului de V al atriului.

BAZILICA C: ELEMENTE DE PLANIMETRIE, TEHNICĂ DE CONSTRUCȚIE

Se pot stabili cu certitudine doar unele din elementele de plan și de tehnică constructivă ale acestei basilici. Datorită decapării masive din secolul al VI-lea s-a ajuns ca din vechea bazilică să nu se mai păstreze aproape nimic din elevația zidurilor. Cu toate acestea putem afirma că ne aflăm în fața unei basilici cu trei nave, despărțite prin pilaștri sau coloane, având o lungime de circa 25 m (inclusiv absida) și o lățime de aproape 16 m. Nava centrală ajunge la o lățime de aproximativ 7 m, cât este și deschiderea absidei. Lățimea navelor laterale la nivelul fundațiilor surprinse variază între 2,70 și 2,90 m. Grosimea zidurilor este aproape fără excepție de 0,70 m. După cum se poate observa din planul obținut (fig. 1) există o diferență de orientare foarte pronunțată între axa absidei (E-V) și axa naosului (ESE-VNV), deviere pe care în momentul de față nu putem să o explicăm prin vreo dovadă concretă. Tot ce putem presupune este că acest derapaj de la axa clasică a unei basilici s-a datorat unui monument important aflat la S.

Absida, partea ceva mai bine păstrată din întregul edificiu, este construită în întregime (atât fundația, cât și elevația) din piatră legată cu mortar. La interior a fost delimitată și o plintă a fundației la circa 0,20 m sub ultima piatră păstrată a elevației.

Nava de N și colțul pe care-l formează aceasta cu absida apar în sondajul α' la stadiul de fundații din piatră legată cu pământ, doar în colțul cu absida mai fiind reperate urmele de mortar pe care erau așezate pietrele elevației. În zidul de E al navei este posibil să fi fost practică o ieșire, având în vedere lipsa pietrelor din zid pe o porțiune de 1 m. Deviația zidului de N al navei (și implicit al basilicii) este aici foarte bine surprinsă, acesta intrând și pierzându-se sub peretele unui edificiu din secolul VI din apropierea basilicii episcopale (fig. 7).

Delimitarea navei de N începe încă de la colțul pe care îl formează cu absida, unde a apărut zidăria de fundație a unui pilastru (dimensiuni 1,40 × 1,10 m). Mai departe către vest, la 1,40 m de pilastrul de colț, apare un bloc masiv de calcar de formă aproximativ pătrată, posibil postament pentru bază de coloană sau simplu element din fundația unui pilastru (fig. 7). La încă 9 m către vest, în sondajul v, a fost pus în evidență un alt pilastru (1,20 × 1,20 m), de data aceasta ținut cu o zidărie din piatră legată cu pământ (lățime 0,45 m) cu orientare care se încadrează destul de bine în planul deviat al basilicii (fig. 8). Nu este exclus să ne aflăm în fața unei dovezi privind existența *narthex*-ului, deși în sondajul alăturat v' nu a fost reperată o structură asemănătoare care să corespundă navei de S a basilicii.

În sondajul γ' a fost delimitat colțul navei de S a edificiului, cu unele particularități ce merită a fi subliniate. În primul rând, colțul cu absida este aici distrus complet de zidul despărțitor al navelor centrală și de nord ale basilicii mari. În al doilea rând, fundația acestei porțiuni din bazilică este foarte mică, aproape

inexistentă: sub primul rând de pietre al elevației (care și aici poartă urme de mortar) nu se află decât un singur rând de pietre ale fundației. Există de fapt un prim rând de pietre mici și mijlocii, combinate pe la rosturi și cu fragmente de țigle și cărămizi, legate cu pământ, după care urmează un al doilea rând cu pietre exclusiv mijlocii prinse de data aceasta cu mortar. Fundația se oprește pe un pavaj foarte solid, lucrat din dale mari de calcar combinate cu dale de șist verde, databil în sec. IV (nivelul II B) (fig. 6). Se pare că în momentul construcției s-a considerat că acest pavaj este destul de solid pentru a susține o fundație de zid. Mai puțin bine se păstrează în acest sondaj porțiunea din zidul de S al bazilicii, dar este posibil ca și aici să avem de-a face cu o ieșire către o anexă situată la S.

Continuarea către V a zidului de S al bazilicii a fost surprinsă, de data aceasta exclusiv la stadiul de fundație din piatră legată cu pământ, în sondajul δ' , unde este foarte clar că taie un zid N-S din sec. IV și, la rândul său, este tăiat (și în mare parte distrus) de fundația canalului din *narthex*-ul bazilicii episcopale (fig. 9). Mai departe, către strada de la V, zidul apare în sondajele ζ' (aici s-a observat că fundația este la fel de puțin profundă, oprindu-se pe un nivel de tasare cu scoici), ϵ' și ι' , într-o stare din ce în ce mai precară (fig. 10, 11). Oricum, avem dovada certă că bazilica se întindea până la stradă.

Fig. 11. Histria. „Bazilica C”. Sondaj ϵ' (vedere către S). Zidul de S al bazilicii.

Delimitarea navei de S este asigurată de descoperirea a trei fundații de pilaștri în sondajele λ' și ν' . Aceștia au dimensiunile de aproximativ 1×1 m, dispuși între ei la o distanță cuprinsă între 0,80–1,05 m și sunt din piatră legată cu pământ. Decaparea efectuată în sec. VI a afectat într-o mai mare măsură pilastrul identificat în sondajul λ' , care a fost serios demantelat (fig. 12).

Fig. 12. Histria. „Basilica C”. Sondajele λ' și ν' (vedere către V). Fundații de pilaștri.

CONCLUZII PRELIMINARE

Cercetarea edificiului bazilical aflat sub marea biserică episcopală a cetății ne-a confirmat datarea sa la sfârșitul sec. IV și în secolul al V-lea, fiind singura bazilică din Dobrogea secolelor IV-V datată pe baze stratigrafice. Chiar dacă nu avem încă dovezi certe, se poate presupune construirea bazilicii în vremea lui Theodosius I, când creștinismul este proclamat religie de stat. Arheologic, sunt confirmate cel puțin două momente de existență, corespunzând nivelelor III A și III B din stratigrafia Histriei romano-bizantine, o distrugere a primei faze fiind de

pus în legătură cu invazia hunică de la mijlocul secolului al V-lea. Descoperirile monetare din stratul de pregătire a terenului pentru ridicarea bazilicii episcopale ne arată o posibilă prelungire a funcționării vechii bazilici în primele trei decenii ale sec. VI (și implicit o datare a construcției monumentale episcopale în vremea lui Justinian). În ceea ce privește arhitectura și tehnica de construcție, din sondajele de până acum nu putem extrage concluzii foarte clare. Singurele certitudini sunt planul trinavat, despărțirea navelor prin pilaștri (sau coloane?) și diferența de orientare dintre axa absidei și cea a naosului. Rămâne ca pe viitor să încercăm obținerea unor date mai clare privind configurația bazilicii la V și NV, prezența sau absența unui *narthex*, eventuale anexe la N și la S.

HISTRIA. LA BASILIQUE «C». RÉSULTATS PRÉLIMINAIRES

RÉSUMÉ

Les sondages effectués en 2002 et 2003 dans le secteur central de la cité tardo-antique d'Histria ont permis le dégagement des vestiges de la basilique «C» précédant, sur le même emplacement, la grande cathédrale du VIe siècle.

Cette basilique primitive était un édifice à trois nefs, abside semi-circulaire saillante et narthex, mesurant 25 m de longueur pour 16 m de largeur. L'abside orientée, très vaste et profonde, s'insérait sur le rectangle du naos présentant, quant à lui, un net décentrement en direction ESE-ONO par rapport à l'axe majeur du monument. Le naos était subdivisé en trois nefs par l'intermédiaire des deux files des supports, sans qu'il soit possible de déterminer s'il s'agissait des pilastres ou des colonnes. A l'exception de l'abside (dont la maçonnerie comportait du mortier), les murs en *opus incertum* (schiste local lié de la glaise) sont très arasés, se conservant en élévation sur une faible hauteur.

Plusieurs niveaux d'occupation antérieurs tels que II B (IV s.), II A (seconde moitié du III s.), I C (dernier quart du II-première moitié du III s.) et I B (II s.) ont été signalés en sous œuvre dans le périmètre de la basilique. On a pu constater que les constructions sous jacentes orientées selon un axe nord-sud et datables de la fourchette chronologique des III-IV siècles obéissent parfaitement à la trame urbaine de la ville romaine et paléo byzantine.

Les fouilles stratigraphiques ont permis de raffiner la chronologie de cette église datable dans la fourchette du dernier quart du IVe siècle et le début du VIe siècle (correspondant aux niveaux III A et III B de la chronologie histrienne établie par Al. Suceveanu). Néanmoins, plusieurs monnaies datant de l'époque de Justinien (années 527-532) identifiées dans la couche préparatoire mise en œuvre pour l'implantation de la basilique épiscopale ont prouvé que la basilique «C» avait survécu au courant des trois premières décennies du VIe siècle.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Histria. Basilique C. Plan des fouilles (2003).

Fig. 2. Histria. Basilique C. Profils du sondage β' .

Fig. 3. Histria. Basilique C. Profils des sondages δ' , ν , ν' , ζ' , λ' .

Fig. 4. Histria. Basilique C: Sondage β' , extérieur abside (vue à S).

Fig. 5. Histria. Basilique C: Sondage β' . Niveau II B.

Fig. 6. Histria. Basilique C. Sondage γ' (vue à SE). Niveau II B – pavage de dalles, recouvert par le mur E du nef S de la basilique.

Fig. 7. Histria. Basilique C. Sondage-surface α' (vue à O). Niveau II A. À droite – le mur N de la basilique, avec la déviation de l'axe de l'abside; au centre – piédestal pour base de colonne (?).

Fig. 8. Histria. Basilique C. Sondage ν (vue à S). Mur avec un pilastre.

Fig. 9. Histria. Basilique C. Sondage δ' (vue à E). Le mur S de la basilique du Ve s., surmonté par le canal situé dans le *narthex* de la basilique épiscopale.

Fig. 10. Histria. Basilique C. Sondages ζ' (vue à E). Niveau II A et la fondation du mur S de la basilique.

Fig. 11. Histria. Basilique C. Sondage ϵ' (vue à S). Le mur sud de la basilique.

Fig. 12. Histria. Basilique C. Sondage λ' et ν' (vue à O). Fondations des pilastres.